

Tanulmány

(Folytatás)

Blitvában az emberi szubjektivitás megmarad inkognitóban, még ha feje tetejére is áll az ember illetőleg akkor is, ha betöri a mások fejét s azokéval együtt odavész az övé is. Az emberinek ez a lerázhatatlan inkognitója, „a félreértésnek” ez a leküzdhetetlensége, a félreértéseknek makacsul kifogyhatatlan sorozata, a félreértés mint szabály az ember és Blitva közötti viszonyban, ez kitérő vígjátéki motívum is lehetne, ha a banketten a meghívott vendégek papírgaluskákkal és nem mint történetesen teszik embertársaik fejével labdázának s nem annyira csintalan jókedvből, mint inkább a saját fejük amúgy is viszonylagos biztonsága miatt való tartós gond és aggodalom hathatós elűzése érdekében. A kísérlet az inkognitó levetésére, áttörni a félreértésen, csak másik, csak új félreértést vált ki. Mint a golgotai passziójátékban.

„A részleteket nem ismerjük, tanú nem volt s az esemény színhelyén csak Knutson lett letartóztatva. Bombát vetett a műteremre, az Ön emlékműve előtt és ő életben maradt a romok alatt. Knutsonnak semmi baja se történt, teljesen sértetlen maradt, a tűzoltók húzták ki a romok alól. Beismerte, hogy ő a tettes. Saját iniciatívájából dobta a bombát...”

Ez a Georgis első jelentése. S az ember azt gondolná, minden félreértésnek elejét vette Kantorowicz, a rendőrfőnök, mikor ezt még megtoldja a részlettel:

„A rendkívül erős robbanás következtében a villában rövidzárlat keletkezett, úgy hogy a tűzoltókkal fáklafénynél dolgoztam. Amikor mi még abszolút semmiféle képet se alkothattunk magunknak a katasztrófáról, a romhalmaz közepette egy detektív jött hozzám azzal, hogy egy úr keres engem. Ez Knutson volt. Teljesen nyugodtan, igen, valósággal katasztrófális önuralommal bemutatkozott nekem (mert személyesen nem ismertem) és mint aki gondolataival valahol a távolban időzik, úgy jelentette ki, hogy ő az, aki felrobbantotta a műtermet. És Rajevszkit. És az emlékművet. És önmagát. És hogy nem igen érti, mint történhetett meg, hogy életben maradt. Azt hittem, a megrázkódástól esztét veszítette és ott hagytam őrizet alatt a bejáratnál és úgy hajadonfőtt, felöltő nélkül, ez az ember csak melankólikusan meredt maga elé s nem akart még cigarettára se gyujtani, pohár vizet se inni... A rendőrségen doktor Rondasnak époly nyugodtan és higgadtan a jegyzőkönyvből diktálva ismételte meg a katasztrófa színhelyén tett nyilatkozatát. Hogy a dinamitot személyesen, szubjektív okokból dobta, hogy tettének egyáltalán semmiféle politikai motívumai se voltak és így tovább, és így tovább...”

Végül, ellentétben az elsődleges alaptalan verzióval, mely szerint Knutson a rendőrségen egy óvatlan pillanatban nekirontott a zárt kettős ablaknak és nagy üvegcsörömpölés zajának kíséretében, egyetlen lendülettel, mint aki fejest ugrik az uszodában, az emeletről az utcára vetette magát, ahol a kövön

„a koponyája megrepedt, mint a kókuszdió héja”, nem maradt titok, hogy Knutson nem maga vetett véget életének. Georgis ugyanis maga vette át „a kihallgatás folytatását és minthogy Knutson megmaradt amellett, hogy merényletének semmiféle politikai indítóoka vagy háttere se volt...

Barutanszki kérdi és Kantorowicz híven referál:

„— Tehát Georgis ölte meg Knutson? S ez hogy történt?

— Örület, minden részlet tiszta örület, Parancsnok úr. Szempillantás alatt történt. Georgis felkapta az íróasztalomról a vadászkést, amit papírvágásra szoktam használni és mire mi újra behatoltunk a szobába, minden már készen volt. Mészárszék volt az, amit ott találtunk. Egész mészárszéki kirakat...

— Jó, de hogyan maradhatott egyedül a szobában ezzel az alakkal?

— ...Erre elvitathatatlan joga volt. Ezt a jogot Ön személyesen ruházta rá a Kavaljerski eset körül vizsgálat tárgyában, ha emlékszik! Négy szemközt óhajtott beszélgetni az emberrel, ezzel indokolta...”

Az urak beszélgetéséből kiderül, hogy Knutson meg volt kötözve s Georgis a megkötözött embert koncolta fel és hogy csak azután, „tisztára alaki okokból” dobták ki az ablakon az utcára.

A blitvai élet mechanizmusa annyira híján van annak, ami emberj szempontból ratio volna, annyira telítve van durva irracionálizmussal, hogy elene csak irracionális módon lehet védekezni. Az objektív életfeltételek irracionális elöl az embernek csak egy irracionális benső magatartás marad egyetlen menedéknek. Az ember racionálisan beláthatja, de egészen elhinni még se hiszi el, hogy egy cselekedetnek, melyet eleve kész az életével fizetni s melyért fejével lakol is, ennyire kevés, ennyire kevésnél is kevesebb lehessen a blitvai effektusa. Még csak annyi se, hogy a robbanás tüze láthatóvá tenné a merénylő igazi arcát.

A blitvai piramis azonban nem volna blitvai, ha annak a szerkezetét bármi olyan megrázkództatás is érhetné, mely nem mechanikus, hanem erkölcsi természetű tényezőkből tévődik össze. Ez az, amit minden tény és minden tapasztalatuk ellenére se végső fokon mégse vesznek számításba a Larsenek, Knutsonok és még a maga személye iránt egyébként könyörtelenül illuziótlan Nielsen se; egy-egy döntő pillanatban — minden ratio ellenére — úgy tesznek, mintha hinnék, hogy a blitvai piramist egyszer mégis érheti egy az alapzától a csúcsáig, az egészet átjáró emberi emóció áramlása. Mintha nem tudnák, hogyha valami ilyen reakció bármi módon is kiváltható volna, ez voltaképpen azt jelentené, hogy az ő egész blitvai komplexumuk csak szubjektív tévedésük, káprázat volt, nem pedig az, ami, tudnillik Blitva, objektive Blitva, az embernek ez a tébolyodott, automatikusan működő negációja, az erőszaknak mítikusán öncélúvá vált hatalmi gépezete.

„Mi a blitvai leltárhoz tartozunk, intézmény és nem emberek vagyunk” — ekep hangzik Barutanszki ezredes egyik ez alkalommal energikusan és mindenképpen helytállóan megformulázott igazsága. S általában, eltekintve bizonyos temperamentumos kilengéseitől, Barutanszkinak a dramatikusan izgalmas események közepette megdöbbentő módon mindig igaza van. Igaza van akkor is, mikor arra a konklúzióra jut, hogy Knutson bombája mégis politikai merénylő bombája volt. Knutson kitarthatott haláláig amellett, hogy „benné már tíz-tizenöt éve érlelődik a szándék, hogy megölje Rajevszkit és hogy ez az ő cselekedete semmiféle kapcsolatban sincs Rajevszki köztársasági elnökké váló választásával.” Barutanszki jobban tudja: Knutson egy az azok közül a veszedelmes finnyások közül, akik csupa finnyasságból mindenre képesek. Egy azok közül, akik úgy tesznek, mintha fölül állnának a blitvai politikának, halálig hangoztatják, hogy mindent, ami ezzel a politikával valami módon összefügg, eleve emberhez méltatlannak tartanak — mintha ez nem volna politika! És egyáltalán: „Minek itt sokat gondolkodni? Kihajítani az ab-

lakon Olaf Knutsont logikusabb, mint jogi formalitásokon lovagolni. Nem arról van itt szó, hogy az ember holmi egyébként teljesen értelmetlen ügynevezett igazság eszméjének megfelelően járjon el, hanem bizony az ember fejről van szó! Az én vagy a maguk feje, uraim!”

Barutanszkinak van igaza. Blitvai aszpektusból nincs ember s emberi érték, tehát nincs és nem lehet más igazság, mint a blitvai. Barutanszki elvitathatatlanul határozottan okosabb mint bármelyik alárendeltje és mint bármelyik ellensége. Okosabb, mert mindenki másnál jobban és biztosabban tudja, hogy mint kell a saját hatalma szempontjából értékelnie az eseményeket és embereket és hogy mi az, amit tennie kell. S bár nemcsak megveti, hanem határozottan utálkozással tud csak gondolni is az olyan lényekre, akikről valamiféle intellektuális és erkölcsi érzékenységet tételez fel s akik minduntalan belebotlanak abba, amit lelkiismeretnek neveznek, nem kevésbé veti meg a saját szolgálit, az ügynevezett minisztereit és mindennemű hóhérsegédjeit. Öneki magamagát már csak a diktátori pozíciója, a hatalom mágikus erejénél fogva is a szakmájából mindennemű kontárokhoz képest annyira kitűnőnek kell tartania, hogy különös módon ez a szerepére való személyes rátermettség a parancsnoki helyzet fölényével együtt egy majdnem naív morális fölény önérzetével is együttjár nála.

„Általában ezek az állatok itt körülöttem máshoz se értenek, mint hogy a diszpozíciós alapot pumpolják. Csupa profitőr! Moral insanity-banda!” — így elmélikedik az ő nyugodt lelkiismeretével méltatlankodó haragjában.

Barutanszki, aki az igaz ember szerepében a bűnösökre erkölcsi magaslatról, erkölcsi felháborodással tekint le! Ezt, persze, csak a szatirikus tudja így kidomborítani, mint ahogy itt történik, szatirikus költő, aki tudván tudja, hogy van kómikum, mely háthorzongató.

Barutanszki azonban diktátor s nem karrikatúrája a diktátornak s hogyha van az ő erkölcsi felháborodásában karrikatúra is, az nem személyszerint reá, hanem mindenkire vonatkozik, aki fantáziátlanul nyugodt lelkiismerettel vagy ép büszkén nyugodt lelkiismerettel, minden esetre önmagával elégedetten él a blitvai világegyetem közepette.

Barutanszki nem volna a maga emberi mivoltában olyan reménytelenül deformált s nem volna élő bizonyossága annak, hogy mennyire kivetkőzteti embervoltából az embert az, hogy másoknak rettegniük kell tőle s ép ezért neki magának is mindig le kell küzdenie a másoktól, a mindenkitől való mindig leselkedő félelmet — a blitvai diktátor nem volna szörnyeteg, ha egyebeken kívül az is nem tenné különösképen szörnyeteggé, hogy unosuntalan felbukkan benne az ő erkölcsi fölényének és ártatlanságának s ezzel együtt személyes nagyságának állatlan őszinte érzése. Együgyűvé tette a rendelkezésre álló erőszak; kivételes hatalma elhittette vele, hogy ő a maga személyében valami kivételes s hogy őhozza, a Parancsnokhoz képest (a hatalom védelmében és az ellenség üldözésében) mindenki tehetségtelen, erőtlén és hanyag, hogy rajta kívül mind „álomszuszékok s a különböző nagykövetségeken teázgatnak s az ember (t. i. ő Barutanszki) mindent teljesen egyedül személyesen kell hogy elvégezzen.”

Ennélkül a fantáziátlan naivitás nélkül, mely mellett igen jól megfér ravaszság, számítás, sőt okosság is és természetesen nem kevésbé a kegyetlenség, nem is alakulhatna ki a Barutanszki-típus, az ember, aki legmélyebb érzése szerint voltaképp saját magát tartja az egyetlen pótolhatatlan lénynek vagy legalább is az egyetlennek, akivel szemben mindenki már azért is hálátlan, mert senki annyit nem tesz és nem tehet érte, hogy neki az elégnek tűnhetne. Mindig közel az ellágyuláshoz, ha önmagára gondól s ezen az egy emberen, önmagán kívül már azért is sajnál senkit, csak megvet mindenkit, mert má-

sok csak alakoskodnak, mikor úgy tesznek, mintha vele együtt szintén mindeknek felett sőt egyedül őt tekintenek pótolhatatlannak. Megölték Rajevszkit? A hírre az ő első, egyenesen primitívekre emlékeztető reakciója: dühös a telefonra.

„Átkozott szerkezet, soha még jóhírt nem hozott!”

S csak aztán áldozik egy gondolattal a blitvai mítosz s az ő apóteozisa művészenek s ezt ilyenépen teszi:

„Megölték Roman Rajevszkit! Rajevszkij csimpánz volt, a csimpánznak egy különleges válfaja! Rajevszkiért objektíve egyáltalán nem kár! Senki se pótolhatatlan!”

Mikor tehát Barutanszkij elkeseredetten moral insanity-nek minősíti „a bandát”, ő csakugyan és egész komolyan egy meghatározott morálnak a hiánya miatt haragszik az embereire; egy morálról van itt szó, melynek szintén megvannak a maga szigorú szabályai és feltétlen következményei s mind e szabályok és követelmények foglalatja az erőszakos hatalom igazának feltétlen elismerése és minden áron való szolgálata, azé az erőszakos hatalomé, melyet az ő személye, a Parancsnok testesít meg. Ami a legkülönösebb s amit a költő Georgis alakjában megdöbbenő alakító erővel jelenít meg a blitvai színpadon: ez a morál megteremtette a neki megfelelő lelkiismeretet is. A lelkiismeret akár csak a vallási rendszerekben, nem az istenekre vagy az istenre, nem a morál törvényhozójára vonatkozik — mint a vallási rendszerekben gyökerező morálhoz, úgy ehhez a blitvaihoz is lényegesen hozzátartozik, hogy a Legfelsőbb lény felett nincs senki és semmi; tehát annak nem kell hogy legyen lelkiismerete, az nem tartozik számárással s azt, amit az búsuló haragjában vagy jókedvében tesz, azt a közönséges halandó moráljával mérni már önmagában moráellenes cselekedet; a blitvai lelkiismeret is tehát csakis alattvalói lelkiismeret. Vagyis nem az emberekhez, hanem kizárólag az embernek a Parancsnokhoz való viszonyára érzékeny.

Miközben a Parancsnok ama telefonon közölt szerfelett érelyes rendeletére személyes jelentéstételre kocsiján még mindig részegen Beauregard-ra tart, e z az a lelkiismeret, mely a félkarú Georgist büntudattal tölti el. Természetesen nem Knutson iránt, akit részeg fejjel felkoncolt s aztán az ablakon kihajított, hanem a Parancsnok miatt, akinek nem meri ezt a bűnét bevallani, t. i. a bűnt, melyet azzal követett el, hogy megmártotta a vadászkést Olaf Knutsonban és kihajította a hulláját az blakon, mielőtt az megvallotta volna merénylete politikai hátterét és mielőtt aláírta volna a megfelelő jegyzőkönyvet.

„Minden ami élt benne a beauregardi logikából, arra ösztökölte, hogy felkoncolja Olaf Knutsont és most, ugyanennek a beauregardi logikának a nevében, úgy látszik hogy ez crimen volt. Ki tud itt eligazodni? Olaf Knutson volt az, akit felkoncolt és kidobott az ablakon lévén biztos abban, hogy ez a banda a Parancsnok életére tör...”

Ami tett, az Georgis számára annyira kétségtelenül helyes és rendbenlévő, s még se az, mert ime, a megengedett, sőt helyes cselekedetek is helytelenül válhatnak, ha az ember elhamarkodottan fog hozzájuk, nem a kellő időpontban.

„Ki tud itt eligazodni?” — teszi fel magában a kérdést panaszosan Georgis. Így fest a blitvai morál morális konfliktusa.

„Es mindebben ők a hibásak, azok az agyalágyult civilek ott a rendőrségen, akiknek persze fogalmuk sincs arról, hogy kell jegyzőkönyvet felvenni egy Olaf Knutsonnal, akit a tett színhelyén fogtak el. Ezek jogászok, ezek nem emberek!”

Georgis nyilvánvalóan a rendőrség épületéből, közvetlenül azután indul Beauregardra, hogy elvégezte a maga módján az Olaf Knutson „kihallgatását”. Sok pálinkától, a dühtől s még a saját friss vérangzésétől is részegen sike-

rül neki az úgynevezett lelkiismeretének furdalását azzal enyhíteni némileg, hogy gondolatban a maga túlgyors tettéért a felelősség egy részét a túllassú módszereket alkalmazó „agyalágyult civilekre” hárítja át — de ez csak addig sikerül neki, amíg meg nem pillantja a Parancsnokot.

A Parancsnok minden mozdulatának, minden szemrebbenésének intím és régi ismerője, Georgis, a Parancsnok színe előtt, a Parancsnok láttán nem tud mást, mint állni „teljesen sápadtan, arcába egyetlen egy csepp vér nélkül”. Mintha ronc, mintha csak önmagának imbolygó és félelmes árnya volna. De másképp félelmes mint volt az a Georgis őrnagy, akit az olvasó, mint a végzetnek afféle fáradhatatlan főlényes, időnként játékos kedvűen szellemes, sőt vidám angyalát a Niels Nielsen udvari szobája látogatójaként ismert meg. Akkor még a Georgis őrnagy béna, élettelen koloncként alácsüggő balkarja is mintha jelképezte volna az egész ember rémületes érzékelenségét, azt, hogy nincs az a hatalom, mely megindíthatná, mely egyáltalán benyomást gyakorolhatna Georgis őrnagyra, a blitvai rejtélyes gyilkosságok és állítólagos öngyilkosságok évek óta gyülemelő sokaságának, a halálnak ezt a rutinos és fásult nagy ügynökét. „Mint valami bábu! Mint valami rugóra mozgó bábu!” — így villant meg akkor a Niels Nielsen fejében a Georgis őrnagy definíciója — és most, mikor itt a Parancsnok színe előtt áll, mintha épen az a bizonyos rugó tört volna el.

„No, mi az? Mit kussolsz! Én jöttem-e hozzád vagy te jöttél Hozzámm jelentésképre?”

Barutanszki oly igazságtalan s oly tébolyodottan brutális, hogy mindenképp mást fellázítana. De ez is hozzátartozik és pedig lényegesen a blitvai piramis csúcának moráljához: mennél féktelenebb, mennél felelőtlenül vadabb a Parancsnok személyében megtestesült erőszak, annál alázatosabb, hódolatteljesebb, rajongóbb lesz az, akinek „lelkiismerete” ennek a morálnak a szolgálatában alakult ki. S Barutanszki maga mintha csak a karná hogy egyre igazságtalanabb és brutálisabb legyen, valósággal telhetetlenül, valósággal igyekszik fokozni a már amúgy is eszeveszett haragját. Miközben szembeszáll hű szolgájával, aki barátja és hívője egy személyben, szuverénül s valósággal utálkozva szemléli s egyszerre az ő bűnéül rója fel a gyilkosságokat, amiket az az ő egyenes parancsára, az ő oltárának szolgálatában buzgólkodva szervezett meg és végzett el.

„Sandersen, Muzsikovszki, Kavaljerszki, Jensen, mindezeket a kriminális botrányokat ez varrta a nyakába, ez a részeg dög itt előtte, ez a gorilla, akinek minden ilyen ügyben maga után kell hagynia a maga majomságának a nyomait! S ha lám, az az utolsó botrány is ott Dominiknál, amikor ez ott az ő martalócaival ahelyett a hisztérikus betörő helyett tömeg porcellánt tört össze, Nielsen pedig ellilant előle, mert Nielsen persze nem porcellántányér a Dominik kocsmájában, hanem olyasvalaki, aki tudja, hogy mit akar...”

Barutanszki azonban ez utóbbiról még hallgat. Még nem közli, hogy ő tudja, amit Georgis nem tud, t. i. hogy Nielsen még továbbra is itt rejtőzködik és hogy ime az ő köztársasági elnökét büntetlenül megöletheti Knutsonnal.

„Megölték Roman Rajevszkit” — ez az a mondat, amit Georgis dadogva és valósággal esdekelve ismételt.

Az, hogy a bábuban, az ő bábujában így elpattanhatott az a bizonyos rugó, hogy az ő tulajdon Georgisa „háromezerháromszázharmincháromszor” csak ijedten egyet tud ismételtetni és semmi többet és hogy közben csak kínos erőfeszítés árán tudja a jobb kezével a bal zsebébe tévedt cigarettacsomagját előszedni és rágyújtani, még Georgisnak ez a béna balkarja is most csak még inkább ingerli a felingerelt blitvai Legfelsőbb Lényt, aki az ő részeg szol-

gájának ennek a százalmas állapotában és gyámoltalan töredelmességében a maga hatalma csorbítását látja, bünt, melyet nem lehet eléggé megbüntetni. S mikor mindennek tetejébe ez a felháborítóan hasznavehetetlen Georgis az asztalon álló rumos üveg felé próbál indulni, a megsértett morál megtestesítője, Barutanszki „érezve, hogy mint csap fej benne a mély, jogos harag furcsa lángja... két puha leopárdszerű, parancsnoki lépéssel szétvetett lábakkal, mint ahogyan lovasok mozognak a csizmáikban, amikor a szőnyegen halkán peng a sarkantyújuk, ott találta magát szemtől szembe Georgisszal... és rendkívül gyors, valósággal nyilsebes mozdulattal (valósággal csodálatos gyors mozdulattal, körülbelül olyanal, amilyennel állatszélidítők rántják elő revolverüket, amikor az oroszán torka veszélyezteti őket) kitepte az ő Georgis őrnagyja szájából az égő őrnagyi cigarettát és úgy utálkozással telt lendülettel ugyanezt az égő cigarettát a bal arca husán oldotta el, valahol a balszeme alatt úgy, hogy a cigarettá égő szikrák egész kis tűzijátéka közepette morzsolódott szét az arcán...”

A díktátornak mindig újra szükséglete, hogy bebizonyítsa önmagának a maga hatalma nagyságát. Az emberben fel-felmerül a gyanú, hogy nem is annyira Georgis miatt tombol az ő büntető kedve, nem annyira hogy éreztesse, mint inkább azért, hogy érezze s ép most, hogy övé a hatalom, a büntetés és a bosszú.

„— A Parancsnok előtt nem dohányoznak, őrnagy úr. Tessék előírásos állásba vágni magát, megértette? Garde à vous!”

Georgis alighanem sejtí, hogy ez nem tréfa, de szeretné hinni, hogy még se, egész komolyan Barutanszki még se így gondolja. Égeti a megperzselt bőre s miközben azon igyekszik, hogy az ép kezével, a jobbal ledörzsölje a kormot és a szétmorzsolts cigarettá odatapadt dohányát a balszeme alól, csak annyit dadog:

„— De ugyan kérlek...”

S mint a színpadon ép egész közönséges szavak meghatározott szituációban sajátos zeneiséget, színt, étellel teli jelentést kapnak, itt e szavakkal szinte láthatóan kirajzolódik valami hitetlenkedő, egyazon pillanatban félnék és rábeszélő, tétova mosoly.

Éz alkalommal megint érvényre jut az a párhuzamokkal és kontrasztokkal való különleges ábrázolási mód, mellyel a blítvai banketten jelenetek, személyek és sorsok egymást helyezik éles és új jelentőségüket kidomborító világításba. Mikor ugyanis Barutanszki ezúttal Georgis őrnagyot rendelte rapportra s ahogy egyszerre feszesen s kizárólag mint Parancsnok s kizárólag a Szolgálati Szabályzat hangján szólal meg, akkor ez az olvasónak emlékezetébe idézi, jobban megérteti, hogy miért festett annyira máskép az a másik őrnagy, Niels Nielsen, amikor azt szintén rapportra rendelte magához Barutanszki és ehhez az egykori osztálytársához egyszerre szintén a Parancsnok és a Szolgálati Szabályzat nyelvén fagyosan és fenyegetően ugyancsak mint őrnagy úrhoz szólt s lévén Barutanszki repertoárja mégis meglehetősen korlátozt, parancsának ugyancsak az ellentmondást nem tűró kérdéssel adott fenyegető nyomatékot: — „Megértette, őrnagy úr?”

„— A Parancs parancs... Megértette, őrnagy úr? — hangzott az ő parancsnoki szava akkor is. És akkor — hogy is felejtethné el ezt valaha egy Barutanszki! — a követelt vigyázz-állás helyett a felelet értelmű volt magának a Hatalomnak, a Parancsnoknak, a Legfőbb Törvénynek adott anarchista fricskával: „Pardon! Nem értettem meg, Parancsnok úr!” — és aztán végül egész könnyedén, mint akit a Hatalom s a Hatalomban gyökerező Te-kintély egyáltalán nem tud impresszionálni, mintha a Légió logikája, a Parancsnok, a Rang és az előírt Fegyelem, a blítvai morális értékek fundamen-

tuma és koronája kevesebb volna egy alkalmatlankodó légynél, amit az ember egy mozdulattal hesseget el: „— Menj a fenébe ezzel a te logikáddal...”

Ha akkor Nielsennek nem lett volna meg a morális autonóm öntudata ahhoz, hogy szembeszálljon a neki szánt szereppel s a fenébe küldje a Parancsnokot, ha akkor idejekorán rá nem eszmél, hogy „nem azért álltam be a Légióba, hogy hóhér legyek”, Nielsent is épúgy felfalhatta volna a neki szánt szerepe mint ahogy Georgist. Georgisnak természetesen semmiféle benső egyéni morális ellenérve nem maradt ama másik, a Parancsnokban megtestesült blitvai morállal szemben, mely az ő „de ugyan, kérek”-jére nem is reagálhat másképp, csak egy módon, mint ahogy teszi is:

„— Kuss... megőrültél? Disznó! Garde à vous!”

S csodálatos módon nyomban kiderül, hogy — a maga szempontjából, mely egyben Georgisé is — megint egyszer Barutanszki az, akinek igaza van. Ha engedett volna a kisértésnek és a kérlelő és rábeszélő szóra, tán egy harsány nevetés kíséretében, maga rúg egyet a saját zsarnoki méltósága presztízsén s a szerepét maga dobja sutba, hogy aztán mint régi cimborá bizalmaskodva üljön Georgisszal a rumos üveg mellé, ezzel az ő tulajdon Georgisát pillanatnyilag megörvendeztette volna, de megfosztotta volna ép attól az egyetlen valamitől, amire annak igenis nélkülözhetetlenül szüksége van, hogy megmaradhasson a számára már egyetlen lehetséges szerepben, t. i. a Barutanszki Georgisának a szerepében, annak a Georgisnak a szerepében, aki, mint „rugóra mozgó bábu”, mint automata suhogtatja a buzgó mítikus blitvai halálangyal pallósát csak azért, mert a Hatalom istensége az egyetlen, mely a számára, egyszer s mindenkorra minden okoskodáson felülálló valóság, az út, az igazság és az élet.

A Barutanszki-Georgis jelenetet az író maga nem interpretálja. Ennek a tété — à tété-nek a leírása végén azonban csak többek között, látszólag szinte mellékesen odavet Georgisszal kapcsolatban egy szót, tulajdonképp csak egy hasonlatot, mellyel egyszerre nemcsak az olvasó ismer rá arra a másik főlényes Georgisra, aki annakidején udvari szobájában Nielsent látogatta meg, hanem valóban érezteti, hogy mint vedlik vissza szinte szemünk láttára a részeg makogó, siránkozó, imbolygó árnyékból a maga formájába Georgis őrnagy. S rendkívül fontos, hogy ép a Parancsnok könyörtelenül durva fenyegetése és parancsa, a kuss! és a garde à vous! az ami ezt az átalakulást elindítja, mert erre történik, hogy Georgis, igaz, hogy még „szánalmasan és az eloltott cigarettától kormisan mintha keményből került volna ki”, de mégis magát viszszerelve a „rugóra mozgó bábu rezignációjával, az előírással állásba mered”. Ez az, ami már Georgis s ami Georgisnak kell: lehet, megint, már megint a rugóra mozgó bábu.

Voltaképp mi az, ami vele történt? Semmi más, csak az, hogy abból a tanácstalan, szétfolyó állapotból valósággal testileg, valósággal mechanikusan kirántotta az zsarnoki akarat, melynek hatalmát, hatalma nagyságát érezni már magában azt jelenti az ő számára, hogy nincs semmi se elveszve. Georgisnak is van ideálja, georgisi ideál: a Parancsnok. Mennél érezhetőbben féltelmes, mennél inkább mindenkin túltesz önkényben, mennél többet enged meg magának, annál inkább parancsnok a Parancsnok. Georgis az övé és pedig szöröstül-böröstül az övé s Georgis csak addig van, csak addig lehet, míg a Parancsnoké. Georgis alázatos és szinte büszke arra, hogy ilyen az ő Parancsnoka, aki ugyan továbbra is egy-egy újabb dührohamban, csak állatnak és részeg disznónak nevezi, de tud uralkodni és parancsolni, mint ahogy senki más.

„— Halló, micsoda, úgy, no hallja, ezt valóban zseniálisan megcsinálta, Kantorowicz! Igen! Magától nem is vártam semmi mást, soha! Maga a világ minden barma közt a legnagyobb barom. Ezért személyesen nekem fog felelni! Azonnal jöjjön hozzám! Maga hülye!”

Georgis nem tudja, hogy mi volt az a jelentés, amire a Parancsnok ezt a választ üvöltötte a telefonba. Látva azonban, hogy a parancsnok mint jár fel-alá a szobában, mint kapitány a viharban a hajóhídon, tisztában van fele, hogy veszélyt, rossz hírt jelentettek és egyre nő benne, a hívőben, a hódoló tisztelet. És a tanácsos szűkülő félelem érzése is a kiszámíthatatlan legfelsőbb hatalom színe előtt. Továbbra is vigyázz állásban némán követi a Parancsnok minden mozdulatát. A vallásos alázat és önmegtagadás erényét nem fogja senki előtt vonzó színben feltüntetni az, hogy Georgis épen ezt „az erényt” gyakorolja, félreismerhetetlenül ezt az erényt, mikor látva a Parancsnokot, aki határozatokat érlel, melyek a következő pillanatban már ellentmondást nem tűrő parancsok lesznek, magában a töredelmes megállapításra jut: „Neki volt igaza! A Parancsnok előtt vigyázz-ban kell állni, a Parancsnokért meghal az ember ha kell!”

Georgis bámulja az ő Parancsnokát, önzetlenül gyönyörűsége telik benne s a Parancsnok, mintha ő is élvezné, igen, dühöng; de élvezi, hogy az unalmat, „a kimondhatatlan unalmat” végre megint egyszer — hála Olaf Knutsonnak — a saját tevékeny hatalma örömeivel úzheti el. Nem kell hozzá más, csak hogy leemelje az ő telefonja kagylóját és kedvére csattogtathatja s csattogtatja jókedvvel és szarkasztikus virtuozitással az ő harangja mennyköveit.

„— Halló! Itt a Parancsnok. Ki van a készüléknél? Maga az, Jensen? És hol van Michelsonné? Még mindig szabadságon? Jensen, mondja csak, ott van Burgwaldsen? Azonnal jelentkezék! Kapcsoljon össze a miniszterelnök kabinettjének titkos számával! Jóestét! Hallja, miniszterelnök úr! Reykjavinis beadta lemondását, maga elfogadta és Burgwaldsen kinevezését indítványozta. Megparancsoltam Reykjavinisnek, aki ezt még nem tudja — majd értesíteni fogják róla — hogy adja be ennek a lemondását! Ő most teán van a brit követségen. Nevezze ki Burgwaldsent belügyminiszternek! Mi? Ön, mint az én kormányom elnöke, nem tudja, hogy kicsoda Burgwaldsen? ... Ez az a fiatal doktor úr, akivel sakkozni szoktam! A dekrétumokat mindjárt alá is lehet írni. A határozat végérvényes. Vizontlátásra!”

A blitvai színpad szuverén rendezője megint egyszer elemében lehet. Csak azért teszi le a telefonkagylót, hogy azon nyomban felvegye. És sorba közelje a meglepett miniszterekkel — s ha nem találja hivatalukban őket, hát megízenje nekik — hogy lemondtak s mindezt katonásan rövid mondatokban, mint aki nem hajlandó időt vesztegetni ostoba formásokra. Mert Barutanszkinak nem kell még a harsonákat se megfúvatni, hogy Jerikó falai leomoljanak: csak a telefonkagylót kell leemelnie és nemcsak az egész ünnepélyes és szertartásos, misztikus és mítikus blitvai államról, az úgynevezett politikai életről s a szuverenitásról, mely „a blitvai nép legdrágább kincse”, derül ki, hogy pusztá farce, hanem egyben minden blitvai egyetemek és akadémiák hivatalos ideológusairól, állami méltóságairól, köztisztviselőiről, bírairól, a blitvai népakarat képviselőiről és a hivatalos hazafias patétikus irodalmi és képzőművészeti apolcgetáiról is kiderül, hogy ebben a nagy farce-ban ők mind voltaképp a hatalom taláros és érdemrendes paprikajancsijai, akik csak annál groteszkebbek, mert úgy tesznek, mintha nem tudnák, hogy csak azok.

S hogy láthatóvá legyen, hogy mennyire nincs rejtély ama látszólagosan titkos és ünnepélyes blitvai állami élet megett, Georgis őrnagy, majd Kantorowicz után a költő felsorakoztatja a legfőbb állami méltóságokat a beauregardi dolgozószobában a Parancsnok színe előtt. Megjelenik testjé mi-voltában az újdonsült belügyminiszter, az ifjú doktor Burgwaldsen is és a blitvaneni rendőrség újonnan kinevezett prefektusa, aki természetesen szintén doktor, doktor Aage Kohlinis is.

„— Tessék, uraim, jóestét — lépett hozzájuk Barutanszki kinaiasan hidegen, udvariasan és mind a kettőnek komoran és nagy távolságból nyújtva

Jda kezét miközben egy Georgis őrnagyra és doktor Kantorowiczra mutatott egy úgyszólván fáradt mozdulattal, mely körülbelül azt jelentette: lám, veszködöm ezekkel a félkegyelműekkel és önöktől várok új eszméket, új szuggeszciókat, új terveket, egyszerűen: intellektuális és morális segítséget. Barutanszki az állának egy moccnásával adta tudtára a bukott rendőrfőnöknek a két ujonjt új hivatali méltóságát.

— Doktor Burgwaldsen úr, a belügyminiszter, doktor Aage Kohlinis úr, aki pedig lesz oly szíves, hogy átvegye öntől, Kantorowicz, a rendőrfőnöki agendákat!

... álltak mind katonásan garde à vous, mutatójukkal a nadráguk varrásán, összeerő sarkakkal és megmerevedett térdekkel s ebben a csendben senki sem mozdult, csak a szempillák a nyugtalan emberi szemhéjakon meg a tűzhely lángnyelve, mely a maga karminbrokát harlekin süvegével ide-oda ugrándozott vidáman és teljesen gondtalanul, fölötte állva jönnek és rossznak, isteni magasztosan, mint igazi láng.”

Az ember azt kérdi: kinek játszanak színházat, mikor végeredményben Barutanszki és az ő tanácsadói, a főméltóságok, úgyszólván az ő legközelebbi munkatársai a blitvai szabadság nagy művében itt Beauregardon nézőközönség nélkül, teljesen maguk között vannak? Barutanszki kedvéért, aki időnként mint valami passzionátus fehérkesztyűs cirkuszi dompteur, kedvét lel abban, hogy magányhasználatra is magának ilyen mutatványokat rendezzen? Jó, de kinek, minek ripacszkodik akkor ő maga, Barutanszki? Mert Barutanszki ime, az ő beauregardj vára dolgozószobájában odaáll Blitva eme egybegyűjtött nagyjai elé és ahelyett, hogy őszintén tovább káromkodnék és üveltene ahogy azt az imént tette, mikor telefonon szolt hozzájuk, most „az ő meleg, világos bari-tónjával” szónoklatot vág ki:

„Tehát uraim, a helyzet ez! Köztem és a prefektus úr között nézeteltérésre került a sor afelől, hogy vajjon Olaf Knutson tette tudatosan politikai tette-e, a politikai merénylet minden jellegzetességével vagy beszámíthatatlan neuraszténiának, egy alattomos örültnek a cselekedete, olyan tett-e, mely kizárólag szubjektív indítókokból született, tehát patológikus? Uraim, önök tudják, hogy én az első naptól elvhi és következetes demokrata voltam és hogy első naptól kezdve megingathatatlanul kitartottam az elv mellett: demokrácia! Igen, uraim, demokrácia, de nem demokrácia, mely dinamittal számol le az ellenfelekkel, hanem demokrácia, mely tiszteletben tartja a vita szabadságát! A demokrácia szabad vitatkozás, ez régi liberális elv, az úri és lovagias meggyőződések szabadságának elve! Tehát azt indítványozom, hogy demokratikus lelkiismeretünkhöz híven szavazzunk. Én azt hiszem, hogy politikai merénylet volt s mit gondol ön, miniszter úr?”

Ez az, ami világozássá válik: nemcsak az ifjú doktor Burgwaldsen aki Cambridge-ben, végezte tudós tanulmányait s aki most mint Barutanszki újonnan kinevezett belügyminisztere azonnal természetesen „virtuóz módon játsza el az ő első beauregardj solo számát”, midőn demokratikus lelkiismeretéhez híven azzal felel, hogy a merénylet „Excellenciás uram, kizárólag politikai merénylet és a vitára e kérdés körül kár egyetlen egy szót is vesztegetni”, nemcsak az ifjú doktor Burgwaldsen áll rá így komédiásként a kiosztott szerepre, komédiásként megy bele a játékba Blitvanen újonnan kinevezett prefektusa, doktor Aage Kohlinis, aki szintén demokratikus lelkiismeretéhez híven jelenti ki, hogy a tett „Excellenciás uram, szubjektive és objektive is par excellence politikai tett.” Velük játsza a komédiát nemcsak Kerinis, aki természetesen ugyancsak egyetért az előttestzőlővel, komédiát játszik nemcsak a halottaiból feltámadt Georgis őrnagy, aki arra, hogy őt a Parancsnok mint a Légión idején a régi szép napokban tegezve szólítja fel „demokratikus lelki-

ismerete szerint való szavazásra", hogy megmutassa, mennyire méltó erre a kitüntetésre, úgy nyilatkozik, hogy Knutson — blatvofil és hogy a bombája blatviai eredetű volt. Részese ennek a harlekinládának maga Barutanszki is és pedig nemcsak mint igazgató. Mennél inkább valami mást kell reprezentálnia az embernek, mint az embert, annál veszedelmesebben kerül közel a bohóc szerepéhez. A lovasszobrával, Beauregard-ral, hóhérajjal, államférfiaival, kibérelt tudósaival és firkászaival együtt ő maga, a Parancsnok is, szervesen beletartozik a komédiába, melyet előtte és neki játszanak s ő, aki az Igazgatót játsza, a Parancsnokot, ő is pojáca, hazug és félelmes szörnyeteg, de szintén és elkerülhetetlenül és olyannyira pojáca, hogy már maga se tudja, hogy mikor játszik és hogy egyáltalán tud-e még nem játszani is. Mert nemcsak a csörgősipka, de a lovasszobor vitézi páncélja sisakja és patétikája is lehet bohóci kellék. Pojáca a mítosz pojácája is. S hogy szörnyeteg, az természetesen nem ellenérv. A középkor hitt az ördögben és az ördög félelmes ördögi voltában, ugyanakkor azonban látni tudta, hogy van valami nemcsak groteszk, hanem nevetséges is az ördög alakjában: a pokol rettegett urában, akinek a pokol az ura. Még a saját elárendelt ördögöcskéi is nevetnek néha rajta, ha komoly képpel, ha titokban is.

Mint ahogy például Barutanszkit szemtől szembe komoly képpel neveti ki az ifjú doktor Burgwaldsen, az új miniszter, mikor „a virtuóz módon eljátszott első beauregardi solo száma” bekoronázásaként a blitvaneni sajtó, főleg a „Blitvanen Tigdende” írásmódját említi meg mint bizonyítékot amellett, hogy Knutson politikai irányítást követett el.

„Ez pamflet a boldogult Rajevszki ellen, amilyenhez hasonló a mi rendkívül gazdag és leleményes blitvaneni pamflet irodalmunk történetében se akad és a sorok közt itt a fennálló rend kereteit rombolja a kétségkívül és több mint átlátszó célzásokkal arra a személyiségre, akit Excellenciád felrobbantott emlékműve ábrázol!”

Az utolsó mondat valóban remekmű. Hogy a diplomatikus tapintatnak vagy a szemtelenségnek a remekműve-e, mindig kideríthetetlen, de viszont föltétlenül kérdés marad.

„Mint valódi tökéletes belügyminiszter, doktor Burgwaldsen úr előhúzta a maga tárcájából a „Blitvanen Tigdende” különkiadásának egy példányát és két ujjá (a hüvelyk és a mutatóujja) közé fogva mély meghajlás kíséretében nyújtotta át Barutanszkinak.”

Barutanszki ugyan olvasatlanul, megvetéssel hajtja hátra a háta mögé az asztalra a többi hasonló szemét közé, de ép ez alkalommal, ép ez általában s valóban humoros harlekinláda közepette válik nyilvánvalóvá, hogy bár pojácákról van szó, pojácák mindenre elszánt átkozottan különös fajtája ez, pojácáké, akik ugyanilyen játékosan, épígy trefás komolysággal igazán és egész komolyan gyujtogatnak, igazán rombolnak igazán mozgósítanak, igazán háborút viselnek gondatlanul és igazán vért, sok, igen sok vért ontanak. Egy napon vagy éjjel aztán Nielsen rejtékhelyén Tacitust lapozgatva különös; üvöltő vad lármára lesz figyelmessé, ezúttal nem Róma, hanem Blitvanen utcáin. Ez a különös vad láрма egyelőre nem is utcán, hanem öbönen kezd tombolni. Az utcáról még csak a rikkanások kiáltása hangzik fel hozzá. Először csak „egy sipító gyermekhang a ködös távolból: Blitvanen Tigdend, rendkívüli kiadás!” aztán mind több hang, „Turulum Gazeta”. „Blitvijas Herald” rendkívüli kiadás mind, s hogy a portékájukat kelendővé tegyék, a rikkanások azt is elárulják, miről szól a rendkívüli kiadás. Merénylet a köztársasági elnök ellen, a köztársaság elnöke halott.

Nielsen hallgatja, fülel, semmit se ért. De a hangokról, a szavakból, amik behallatszanak a rejtékhelye magányába, borzongva ismer rá a régi, az átkozott ismerősre, a blitvai ködre, a ködös blitvai sötétségre, a pokol hangjára.

Különös és paradox reakció: Nielsen aki semmit se ért, aki Knutsonnal úgy beszélt meg, hogy az ma eljön hozzá, aki várta egész délután és este is a barátját s ehelyett ez az érthetetlen riadalom az utcáról, Nielsen aki semmit se ért, de érti, hogy lent az utcákon megint egyszer a blitvai pokol démonai indulnak táncba, Nielsen egyszerre nem tud a rejtkehelyén maradni s arra a megállapításra jut: „Egyetlen logikus cselekedet, hogy azonnal elhagyja ezt a lakást! Tekintet nélkül minden kockázatos körülményre, azonnal!”

S úgy siet el innen, le a pokolba, hogy csak miután már becsapta maga megett a paténtzáras lakásajtót, eszmélt rá, hogy ott felejtette az ebédőasztal fiókjában a revolverét s az asztalon Blitva és Blatvia népeihez intézett nyílt levelének első fogalmazását.

Ez a különös vad láрма, mely mint kiderül, végül is az elfogatástól mentette meg Nielsent, igen élénken példázza, hogy milyen rendkívül nehéz, szinte lehetetlen a dolgokat másképp nézni, mint momentumokat, melyek már régesrég — Tacitus előtt és Tacitus óta — csak folytatólagosan ismétlődnek. Mert ha „kezdődött” is azzal, hogy Blitvanen ujonnan kinevezett prefektusa, doktor Aage Kohlinis nem akart elmaradni az ugyancsak ujonnan kinevezett belügyminiszter, doktor Burgwaldsen megett, hanem lehetőleg túl akarta szárnyalni a blitvai buzgósági versenyben s ha ezért jelentette is ki választékos elismerő szavakkal, hogy „rendkívül helyes az, amit a belügyminiszter úr kegyeskedett megjegyezni, hogy tudniillik ezek a ma esti boulevard lapok rendkívül feszültség tünetei”, az elismerést nyomban arra használja fel, hogy igen finoman, alig észrevehetően, de mégis észrevehetően kevesellje a belügyminiszter ügybuzgalmát, mert ime ő, doktor Aage Kohlinis, túlszárnyalja: ő ellenakcióit indítványoz és pedig azt, hogy azonnal helyezték üzembe, illetőleg „ellenüzembe” a légionáriusok a Rend, Munka és Haladás zászlója alatt tömörített L. O. R. R. R. néven ismert szervezeteit — nem is lehetne alaposabban félreértetni a „Bankett Blitvában” egész koncepcióját, mint azzal, hogy ha az ember az egyes eseményekre ennek vagy annak a fő vagy mellékszereplőnek ambícióiban, kívánságaiban vagy vérmérsékletében keresné a végső magyarázatot. Ép ellenkezőleg: Blitva lényege a tartós rejtett vagy nyílt pogrom és doktor Burgwaldsen épúgy mint doktor Kohlinis és akik előttük voltak épúgy mint akik majd utánuk jönnek, úgyszólván csak formálisan személyes iniciátorai a pogromnak, valójában a pogrom az, ami az ő méltóságuknak a kezdeményezője, az állandó pogrom, a pogrom, mely különböző formákban az uralkodó állapot, blitvai élet-elem. S ha a szereplőket meg is téveszti — és megtéveszti — a hatalom kosztümje, amiben a színpadon mozognak, az igazság az, hogy személyszerint egész ravaszságuk és leleményességük, agyuk egész munkája csak abból áll, hogy kitalálják, mit kell beszélniük és hogy kitalálják mint kell kiszolgálniuk a hatalmat, melynek uniformisokkal, címekkel és rangokkal kosztümözött, egymást meglehetősen sűrűn leváltó cselédei, Szolgálatuk természete megkövetel tőlük a rablástól a gyilkossáig mindent, ők azonban ezt úgy fogják fel, hogy ők megengedhetnek maguknak mindent. Egy-egy kivételes pillanatában azonban még maga Georgis is pontosan tudja, hogy mi a káprázat és mi a valóság:

„... Mindezek a majmok nem tudják, hogy mi forog kockán. Mint kutya-kat úgy fognak bennünket agyonlőni! A Parancsnok, uraim, a parancsnoki hídon, teljes gőzzel tart a hajó az ütközethez s maguk, uraim, jogászok, maguk, uraim, formalisták, maguk miniszterek, maguk civilek, uraim, maguk nem emberek, maguk, uraim, itt vitákba merülnek, most pedig uraim, ideje hogy ne legyenek viták, uraim, mi nem vagyunk vénasszonyok, mi tudjuk mi a kötelességünk, a mi kötelességünk a Parancsnok és ha valakit ki kell dobni az ablakon, ki fogjuk dobni az ablakon és ha ki kell ugranunk az ablakon, uraim, mi ki fogunk ugrani az ablakon, ez...”

Barutanszki semmikép se helyesel a buzgóságnak, mely a meggyőződésből fakad, hogy bennünket mindnyájunkat úgysis agyon fognak lőni.

„--- Őrnagy úr, fogja be a száját!”

Georgist azonban még a parancs se tudja jobb belátásra bírni. S mikor a parancs ellenére mint a saját víziójától lenyűgözve ismétli meg: „Jó, de bennünket majd megölnek” — még mintha a Parancsnok se tudná magát kivonni Georgis igazságának a szuggesztív ereje alól, kurtán azt mondja: „Helyes”, s jobbnak látja nem firtatni tovább ezt a kellemetlen témát, ehelyett jellemző képzettársítással felveti a kérdést, hogy mióta adták má ki a körözölevélet Nielsen ellen és mintegy újabb bizonyítékaul arra, hogy ő, a Parancsnok, a maga személyében többet tud és többet ér az egész rendőri apparátusnál, végre előáll a maga ütőkártyájával: a merénylet szellemi kezdeményezője és az egész összeesküvés főszemélyének legintimebb barátja, Nielsen továbbra is, még mindig Blitvanenben, özvegy Gallénné lakásán rejtőzködve készíti elő az újabb merényleteket, melyeknek nyilván a Georgis őrnagy jóslatát kellene beteljesíteniük.

Mikor Barutanszki elfogadja Kohlinis indítványát, hogy a L. O. R. R. R. lépjen Blitvanen utcáin ellenakcióba, megint neki van igaza — illetőleg megint csak a blitvai legfőbb igazság diktátumának megfelelően cselekszik. A díszkrétebb formák közt történő, az úgynevezett alkotmányos keretek közt folyó pogromot időnként nyílt, úgyszólván látványos pogromnak kell felváltania, mert minden a kellő pillanatban elmulasztott nyílt pogrom aktuálisává teheti a Georgis baljóslatú vízióját. Jobb félni, mint megjedni: ez a bölcsesség a blitvai gyakorlatban úgy érvényesül, hogy kivezényelni az utcára a Rend, Munka és Haladás zászlaja alatt masirozó romboló és gyújtogató tömeget sose árthat annyira, mint ha az ember vár, míg őt ijesztik meg. Jobb félni, kell félni s ennek megfelelően kell cselekedni — ez az egyetlen módja annak, hogy az ember vissza-visszaszerzeze a biztonságos nyugalom ideiglenes illúzióját.

Barutanszki tehát a mozgalmas nap után a beauregardi dolgozószobájára erkélyén állva, mélyen maga alatt a villanyfényben csillogó Blitvanennel, hallgatja a szélben a távolból a város utcáinak moráját.

„... a hangoknak ebből a hullámveréséből kivehető volt valami tompa dörgés, mint az acél mennydörgése, üvegsörömpölés, rohamozás, pogrom. Az emberi hangoknak ez az elementáris sötét üvöltése nyugtalanná tette a beauregardi park csókáit, valahol a híd alatt mozdony csikorgott s visszhangzott a vas egyhangú zörgése...”

Ellentétben a csókakkal a beauregardi parkban, Barutanszkit az erkélyen megnyugtattja ez a vad lárma s csendes élvezettel hallgatja, mint végzi dolgát Aage Kohlinis.

„Jól dolgozik Kohlinis... Ez a L. O. R. R. R.! Alighanem a „Blitvanen Tigdendet” rombolják. Ez jó!... Az ember jobban alszik, ha nincs kutyaugatás. De ez se rossz! Összeüzni a nyomdákat, elagyabugyálni a firkászokat, ez is szórakoztatól... Ha az ember ott ül az autó kormánykerékénél, akkor a legfontosabb, hogy „helyesljen, reagáljon”. S ami ott lent Blitvanenben most fellángolt, az, úgy látszik a „Blitvanen Tigdende”, ez a helyes reagálás! Te nekem az én lovasszobromat, neked én a „Blitvanen Tigdende”-t! Bravo, L. O. R. R. R!”

A komédia véres, de ezen a színpadon a komédiás se lehet más és a színpadon minden konstruktív szereplő komédiás. Erre maguk a banketti szereplői nemcsak azzal amit tesznek, de szóval is mindig újra figyelmeztetnek.

„Ez Aage Kohlinis műve! Ez az ő premiére-je. Ez az ő fellépése, ez este vizsgálják az engagement-jáért ez az újonnan kinevezett prefektus!”

Niels Nielsen ugyanezt hallja és ugyanezt látja. Nem a blitvai piramis csúcán és nem a beaugardi kastély erkélyén állva. Niels Nielsen Blitvanemben, az utcán áll egyedül s hogy egy újabb drága halott sírja felett, ezt mindjárt megtudta, amint leért s egy gázlámpa sápadt lámpafényénél elől-vasta az egyik rendkívüli kiadásban, hogy miért várt egész nap hiába Olaf Knutsonra.

„Eddig a pillanatig, amíg nem ismerte a tényeket, lázálomszerű állapotban volt de most, ebben a percben, a gázlámpa sápadt fényében, Niels Nielsen teljesen visszatalált magához.”

Az író itt zsugorian bánik a szóval s nyilván nem azért, mintha nem volna gondolatai arról, hogy mint apró véletleneknek az életben annyiszor, talán nemcsak gyakorlati következményei, de bizonyos szimbólikus jelentősége is van a Nielsen megett mindenkorra becsapódó ajtónak, hisz ezzej Nielsen csakugyan itt szinte ki lesz taszítva életének egy új szakaszába. Nem tőle függ, hogy visszamehet-e. Az író itt szűkszavú. Nyilván nem azért, mintha nem lehetne sokat közölnie arról, hogy miként reagál Nielsen a barátja tettéről és pusztulásáról szóló friss újsághírre. A költőnek azonban, különösen annak, aki drámaian éli át a hőseit, a hőse díktálja, hogy mikor és mit szabad és kell közölnie. Niels Nielsen, az ember, akinek különben szenvedélye a reflexió, ő az, aki ebben a pillanatban nem akarja s nem tudja tekintetét a saját lelki élete felé irányítani. Neki dolga a külvilággal van, arra kell összpontosítania minden figyelmét. S ez jelenti az ő számára azt, hogy „teljesen visszatalált magához”.

Vannak szenvedélyes emberek, akik a külvilággal szemben nem titkolják lobbanékonyágukat, közvetlenül reagálnak, meglehetősen fesztelenek, sőt expanzívek, de egy egész sajtóságos, befelé irányuló szeméremérzésük miatt idő kell nekik ahhoz, hogy bevallják maguknak az olyan emóciókat, melyek legmélyebben rendítik meg őket. Sújthat egy-egy csapás olyan erővel az emberre, hogy nemcsak „megáll az esze”, hanem az ember egész lénye az, ami képtelen felfogni, hogy mi történt. Idő kell hozzá, hogy szembenézzen a fájdalomával s még inkább, hogy közte és az ő nagy fájdalma közt az a bizonyos megadó intimitás alakuljon ki, mely már nem ismer rejtett reményeket, kétséget, ellenállást és feltételeket. Niels Nielsen minden jel szerint ezek közül az emberek közül való. Mintha szégyelné magát maga előtt és nemcsak maga, hanem magának az embernek az erkölcsi nyomorúsága miatt, csak nagyritkán túri meg, hogy gondolata elidőzzék Michelson Karinnál. Csak mintegy lesből támad rá olykor, de csak egy-egy pillanatra a szenvedés, amit neki immár ez a név jelent. Már az asszony nem él s Nielsen már nincs is Blitvában, a régiék mellett már új fájdalmak súlyát cipeli, mikor egyik monológjában először vallja meg maga előtt:

„Kedves, mosolygó, drága Karin! Mit jelent mindez? Vajjon az életnek csakugyan semmi mélyebb értelme sincs? Boxverseny volt ez, a legnehezebb kategóriából! Jó ütést mért rá Georgis azon az alkonyati órán az ő udvari szobájában Blitvanemben, amikor eljött hozzá hogy bejelentse neki a halálos ítéletét. Milyen diadalmasan dobta elébe az ő Barutanszkihoz intézett nyílt levelének a fogalmazványát. Ez azt jelentette: ostobaságokat írsz össze, komám! Az asszony, akivel hálsz, a mi zsoldunkban áll. Az asszony, akivel össze akartad kötni a sorsodat és akiben bíztál, tökfilkó te. az az asszony a mi becsügnök! Tudta Georgis, mint a darázs, hogy hova kell szűrni, melyik ideg-gócba!...”

Niels Nielsen megett tehát végleg becsapódott az ajtó. kint van az utcán Blitvanemben, fegyvertelenül ott, ahol senkiről se tudni, hogy időnként vagy állandóan, közvetve vagy közvetlenül nem orgyilkossággal keresi-e meg a tisztos polgári jóléthez szükséges nyugalmat és egyéb kellékeket. Zsebében a ha-

más személyazonossági igazolvány, amit Knutson szerzett meg neki, hogy majd a kellő pillanatban, kellően felszerelve, kellő óvatossággal átszöktesse a határon. S Knutson, aki mikor a saját személye sorsáról volt szó, oly hirtelen és határozott tudott lenni, ugyanez a Knutson el akart takarítani minden lehetséges kockázatot Nielsen útjából s ezért egyre-másra újabb és újabb okot látott arra, hogy halogassa a terv kivitelét.

Mintha az, hogy most már Olaf Knutson sincs, abszolút parancsot jelentene, hogy neki, Nielsennek lennie kell. Ez nem Nielsen gondolata, Nielsen semmi mást se gondol, csak azt, hogy az ankersgadeni expressz éjfél után, tizenkét óra öt perckor indul és hogy addig, amíg ő beülhet ebbe a vonatba, mely őt elviszi a határon túlra, neki Blitvanenben valami módon túl kell élnie az időt, mely a vonatindulásig mint akadály mered előtte.

A felkoncolt Knutsonnak még a neve se bukkan fel többé az oldalakon, melyek arról szólnak, hogy Nielsen a hirtelen támadt „különös, intelligens, valósággal magasabbrendű nyugalomával” mint teszi szinte habozás nélkül ép azt, amit tennie kell. S mégis, az olvasó (aki olvasni tud), nem kételkedhetik benne, hogy ez a furcsa, intelligens, valósággal magasabbrendű nyugalom az emberé, akit mindenkitől és mindentől megfosztottak, a végsőkig szomorú emberé, akiben a fájdalom vált elszánt és koncentrált erkölcsi erővé, demónikusan hideg, okos és világos akarattá. Mintha nemcsak számolná és nézné az órát, hanem önmaga vált volna különös élő szerkezeté, mely rendkívül precíz és kizárólag órákban és percekben gondolkodik. Autótaxiba ül, a blitvaneni úri villanegyedbe hajtat, egy miniszter villájához, melyről tudja, hogy télen lakatlan. Minden perc, amivel csalja az időt, árkot von közte és a ráleselkedő pusztulás között. Most nincs nagyobb haszon az idő mulásánál. Mire gyalogosan a ködben visszajut a villanegyedből, már tíz perc híján tíz óra. A feladat továbbra is: az idő. Lenni addig is, míg az expressz vonat indul, azt jelenti, hogy valahol kell lennie. Külvárosi vendéglő. Vacsora. Sokat kell ennie, hogy ne tűnjön fel, hogy soká marad. Sikerül. És a bőséges vacsorával, melyet nehéz legyűrnie, sikerül elfogyasztania újabb darab időt, öt perc híján teljes egy órát. Most már öt perc mulva tizenegy. Számol. Gyors lépésekkel indul vissza a városba. És számol:

„Három és fél kilométer, ez harmincöt perc, plusz tíz perc a vendéglőtől Vilinszkiig, plusz hét perc onnan a vasútállomásig vagyis a pályaudvar közvetlen közelébe tizenkét óra körül ér s tizenkettőkor már befutott az ankersgadeni expressz, ő tehát a várótermen keresztül felszállhat egyenest a vonatba.”

Számok és számok, csupa szám. Nielsen egész szellemi élete egy matematikai feladattá redukálódik, melynek a megoldásánál minden hibáért a fejével kell fizetnie.

Minden ami nem tisztára ez a számtani feladat, csak tolakodó kísértésként jelenik meg. De megjelenik.

„Michelson asszony silhouette-je, ahogy az a lépcsőn lassan ment lefelé, sehogy se akart elhalványodni. Talán hibát követett el, hogy nem nyitott neki ajtót.”

Közbevetett szavak, minden külső összefüggés nélkül hangzanak fel a perceket kalkuláló számvetés és a nyomban utána következő sorok között, melyek már a városról szólnak, Blitvanenről, ahonnan a felvonuló tömegek üvöltése egyre hallhatóbbá válik, amint Nielsen közeledik. A két mondat Michelson asszonyról valahogy oly elhagyottan és árván áll itt ezen a helyen, mint maga az, akiről szólnak: az asszony, aki levelet írt neki, esküdözve, hogy azt a bizonyos írást nem ő adta oda, hanem ellopták tőle s kérve, hogy személyesen beszélhessen el s magyarázthasson meg mindent, az asszony, aki aztán is többször hiába kereste Nielsent a lakásán s akivel Nielsen többé nem állt

szóba. Ha az asszony telefonon kereste, azonnal letette a kagylót. S utóljára ép ma, ép ez este tett az asszony még egy kísérletet. Csöngetett.

„Hosszan, Újból. Felsőhajt. Újból csenget... Nielsen a sötét előszobában az ajtó innesső oldalán áll, szemével a kémlelő kis nyílásán s a szíve olyan hangosan ver, hogy érverését a szemgolyójában érzi. Meredő szemmel, elakadt lélegzettel s minden vérével egyetlen izgalomban, így állt dermedten a sötétben és várta, hogy elhallgasson a csengő. A lépcsőfeljáró sárgás villanykörtejének szomorú fényétől megvilágítva Michelson Karin soká csengetett és aztán megfordult és mély lélegzettel, lehajtott fejjel, lassan ment le a lépcsőn... mintha a sírba ereszkedne. Lépcsőről lépcsőre. Nielsen fellélegzett. Biztosra vette, hogy Barutanszki, Georgis, a rendőrség, a provokáció, a halál nevében kereste.”

Es most, míg egyre hallhatóbbá válik a felvonuló tömegek üvöltése, egy pillanatra, szinte orvul rátámadt a silhouette, mely „sehogy se akart elhalványodni” — vagyis egész idő alatt, míg másra, csak másra gondolt, hiába akarta, hogy csak másra gondoljon. Csak egy pillanat s Nielsen, mint aki ép csak megbotlott s máris folytatja útját, megint csak kifelé néz. S azt látja és hallja, amit Barutanszki a beauregard-i erkélyről néz és hall. És persze másképp és más okból mint Barutanszki, Nielsen se akarja elfordítani tekintetét s amit lát és hall, Nielsent is valami rendkívüli nyugalommal tölti el.

„A bernátrendi kolostor megett a ködös égre világosan rajzolódott ki a tűzvész óriási legyezője. A Blitva hídjain a Waldemaras mező felől, ahol a Blitván Szabadság Bárdjának emlékműve előtt égették el a blatviai zászlót, végeláthatatlan fekete tömegek vonultak. A menet élén katonazene, majd új kék egyenruhában gyalogos L. O. R. R. R. különítmény s gondosan kefélt fehér kancákon L. O. R. R. lovasszázad. Szakadatlanul pergett a dob és csattogott a csinadratta, kormosan füstöltek a fáklyák, a blitvai ködnek és pálinkának ez az egyvelege, az esztelen csordának ez a kanalizált orrszarvú butasága, a közlekedési rendszabályoknak, blitvinizmusnak, balalajknak s a háromszínű romantikus márnornak ez a keveréke, ez a tudatos félvezetésből és zavaros igazságokból táplálkozó tömegcsalás, a gyűlöletnek és az írástudatlan rövidlátó gonoszszágnak ez a véres kotyvaléka, vak utcai szenvedélyeknek és jól álcázott érdekeknek ez a felkavart eleme hőmpölygött itt Niels Nielsen előtt pokoli árként, mely veszedelmesen és falánkul tör előre és ő, a faszor homályában állva, érezte ahogy ömlik a kénköves láva, mely őt minden másodperchen elnyelheti. A halál szomszédságában jól érezte magát. Nielsen ebben a pillanatban teljes erővel került egyre közelebb ahhoz, hogy megtalálja önmagát!”

Jól érzi magát? Jól érzi magát, holott látja az atavisztikus sötét dühöknek és a mítikus szimbólumoknak ezt az apokaliptikus tombolását? Jól érzi magát ő, a csendes szobák és a végiggondolt gondolatok embere, holott egy tömeggel áll szemben, mely tüntet, de minden gondolatra képtelen? Jól érzi magát, holott a XX. századbeli aszfaltozott villanyvilágításos után füstös fáklyák kísértéti fényében XX. századbeli emberek tömegei vad törzsek feltámadt deliriumában égetik el a blatviai zászlót, a blatviai fétist a blitvai fétis nagyobb dicsőségére? Jól érzi magát, holott ki tudná, ha ő nem, hogy amit lát, hogy ami itt a szeme előtt történik, az az őseMBERI mítikus vallási reflexnek tömeges méreteken való, fülsiketítően hangos, sikeres feltámasztása? Nielsen érzi jól magát, holott aljas hatalmak a szeme előtt aljasítják le őrjöngő csordává emberek tömegeit, akiket századok óta itatnak s megint egyszer leittattak pálinkával és a történelmi frázis mérgével, nemzetit önérettel és nemzetit gyűlölettel, rongyokkal, amiket szent zászlóknak és rogyokkal, amiket elenséges zászlóknak hívnak?

„Le a blatviai hóhérrakkal! Abcug Blatvia! Üzenjünk hadat Blatviának! Éljen Blitva, a mi ősi fejedelemségünk! Éljenek a blitvai korona orszagai! Él-

jen Barutanszki, Blitva diktátora! Dicsőség Rajevszki Román emlékének! Le a gyilkosokkal! Halál a gyilkosokra! Le az alkotmánnyal! Éljen a köztársaság elnöke, Barutanszki Krisztián! Éljen!"

A halál szomszédságában — hisz elég volna, hogy a kavargó fekete tömegből bárki pillantása megakadjon a faszor homályában álló magányos emberen és felismerje, hogy doktor Nielsen és nyomban száz és száz kéz állna készen, hogy elevenen ízekre tépje — a halálnak ez érzékelhető közelében Nielsen jól érezte magát. Nem a halál közelségének ellenére, hanem ép a halálnak e túlnagy testi közelsége által nem a szorongó félelem, hanem az élet blitvai feltételeitől való olyan mértékű undor kerekedik felül benne, hogy meghalni nem tűnik visszatartóbbnak mint blitvai feltételek között tovább résztvenni abban, amit életnek neveznek. Különös egyensúlyi állapot, egyaránt sebezhetetlen immár lélettől épúgy mint haláltól és nincs távol attól a komoly és fájdalmas eufóriától, melyet a római birodalom felosztása, az emberi élet nagy elértéktelenítése idején talán a sztoikus filozófia követői értek el, illetőleg igyekeztek elérni. Ez az állapot, mikor már az se tud fájni, ami fáj.

„Mit jelentenek ezek az emberevő urak az ő zászlóikkal és rezesbandáikkal? Sárnak, butaságnak, szélnek és kormos fáldyafüstnek ez a keveréke, ezek a fékevesztett, részeg, ingerült némberek, akik önkívületlen üvöltöznek és minden második köztük egy-egy Karin Michelson! Olaf Knutsont meggyilkolták, kidobták az ablakon és most üvöltöznek a hullája felett, mint az emberevők és blitvai zászlókat égetnek el!"

Itt bukkan fel újra Olaf Knutsont neve a megállapításnál, hogy Nielsen jól érzi magát. Jól érzi magát, mert a látvány, ami elébe tárul s amivel Blitva búcsúztatja, végül is az ő számára nem meglepetés, azaz annyiban meglepetés, hogy mint valóság ennyire megfelel mindennek, amit ő már oly régóta gondol és hirdet arról, hogy hogyha az emberi szónak erkölcsi értelme is legyen, akkor embernek lenni azt jelenti, hogy feltétlenül és következetesen tagadnia kell minden olyan mítoszt, mítikus szombólumot, eszmét, hagyományt és módszert, mely az ember és az emberi érték következetes tagadása. Hogy embernek lenni Blitva tagadását jelenti.

„Ezek kutyák! Ezek blitvahívők! Aki nem velük együtt blitvahívő, velük s az ő előírásuk szerint, az ő módjukon, az törődjék bele hogy ki fogják hajítani az ablakon!"

Talpra Blitva, nem halt meg még
Ósapánk lelke...

gyűjtött rá a dalra a blitvofilek tömege, Niels Nielsen pedig levette kalapját s így maradt hajadonfótt, míg az utolsó strófa is el nem hangzott. — Éljen Barutanszki ezredes, Blitva diktátora! Éljen! Halál a gyilkosokra! Le Blitviával! Le ve-e-ele!"

Jól érzi magát Niels Nielsen, mert közvetlenül a halál szomszédságában, áruló asszony és legyilkolt barát miatt egyaránt keserű gyászban, a különálló ember magányosságának ránehezédő melanchóliájával, nyilván a saját élete és sorsa helyeslő megértésének, a magával való teljes és maradéktalan egyetértésnek ritka pillanatát éli át, a pillanatot, melyet talán az „amor fati” kiváltságosan nyugodt, belátással és benső békével teljes pillanatának lehetne nevezni. Szeme előtt azokkal, akik mint a citeaux-i Arnaud apát vitézei Beziersben az ő istenük „bosszúállásának dühöngését” vérgőzös mámorban s maguk is dühöngve ünneplik, szeme előtt a mítikus szörnyeteg-istenrel azonosuló sokasággal, Nielsen szinte hálásan, egész lényével érzi és érti, hogy a maga helyén áll. Számára nem volt s nincs alternatíva s mégha a következő percben ízekre is tépnék, neki a jó pozíció, az emberileg egyetlen lehetséges és méltó

jutott ki, a mítosz és a mítoszok helyett az emberrel, az értelemmel és az élettel való szolidaritás pozíciója. Most már nem kételkedik benne, hogy van nekik ellenére, mi ellen, van miért élni. Van és kell.

S amint a tüntetők tovább haladnak, Nielsen már megint a perceket számolja. A rosszul megvilágított utcán a taxiból, mely a pályaudvar felé viszi, felnéz a házra, ahol minden ablak világos, a Karin Michelson lakására. „Vendégei vannak! Ugyan mit akart tőle?” A percek azonban, ez a fontos. A tüntetők az ő felvonulásukkal tőle „több mint kilenc percet vettek el”. A vasútállomáshoz ér, pontosan éjfélkor. Még három perc kell a pályaudvar előcsarnokáig. Eredetileg az volt a terve, hogy jegy nélkül száll be a vonatba, de minthogy alig pár ember lézengett csak körülötte, meggondolta, jobb lesz ha mint normális utas, megváltja a jegyét. S mikor simán megkapja elsőosztályú jegyét Ankersgadenig s megkérdi, hogy befutott-e már a gyors, a jegypénztár üvegkerítése mögül anélkül, hogy sejtették, hogy egy egész az idegek végső megfeszítése árán minuciózus gondal szolidan felépített tervet fújnak el egy lehellettel, hogy sorsot hirdetnek, készségesen felelnek:

„Nem, uram! Az ankersgadeni gyors negyvenhárom percet késik...”

Ez negyvennégy percet jelent, további negyvennégyet, amit valahol túl kell élni. Hogy a pályaudvar erre legkevésbé alkalmas, az kétségtelen. S ácsorogni a pályaudvar előtt a téren, éjfél után, még rosszabb. Ebből Nielsen azt a következtetést vonja le, hogy betér a „Kioszk” kávéházba, annak az utcának a sarkán, mely a vasútállomáshoz vezet. A „Kioszk” voltaképp afféle kocsmá. Már kívülről hallatszik a harmónikaszó, részeg matrózok éneke. Kis, túlszűfolt helyiség, csupa füst, zsvaj.

Vajjon mikor Nielsen „ösztönszerűen” s azonnal erre határozza magát, valóban a legalkalmasabb helyet választotta-e? Felmerül a gyanú, hogy nem annyira a logika szülte az elhatározást, hanem inkább be nem vallott szubjektív természetű okok a logikáját. Nielsen ugyanis benyit a kocsmába s bár nyilván egész megjelenésével veszedelmesen szembeszökő jelenség itt, átfurakodik a túlszűfolt, füstös kávéház lármás és részeg publikumán — egyenesen a telefonfülkét keresve.

„Elhatározta, hogy mégis felhívja Michelson asszonyt, hogy megkérdezze, mit akart neki mondani. Hátha valami fontos!”

Nyilván nem igaz, nem hirtelen támadt ez az elhatározás. Csalja magát. Egész idő alatt kívánta, hogy ezt tegye. Mintha csak azért jött volna a „Kioszk” kávéházba, első dolga, hogy teljesen inkonzekvensen szóljon ehhez az asszonyhoz és hogy hallja a hangját. Mint ahogy az embernek néha ellenállhatatlan szükséglete, hogy hozzáérjen a saját nyílt sebéhez.

„— 32-31, kérem!”

— 32-31 — mondta, utána egy női hang a központból s egy másodperccel mulva hallatszott, hogy bekapcsolták a számot. A készülék a másik oldalon meglehetősen sokáig csengett.

— Hogy nem jelentkezik! A manóba, hiszen három perccel előbb még az egész lakás ki volt világítva!

— Halló — jelentkezett a kagylóban egy férfi érdes basszus hangja.

— Halló, az ott Michelsonné önágyása lakása?

— Igen! Kit tetszik keresni?

— Kérem a generálisné önágyását!

— A generálisné halott.

— Micsoda?

— A generálisné felakasztotta magát. Ép most visszük a hullaházba.

— Kicsoda maga?

— A „Miserere” temetkezési vállalatától vagyok itt.”

A drámai telefonbeszélgetés után — ha várja — hiába várja az olvasó a szót arról, hogy mint tántorodik meg vagy áll meg dermedten Niels Nielsen a telefonfülkében vagy hogy mint vetődik fej benne a marcangoló kérdés, hogy vajjon ez az öngyilkosság az áruló asszony tette-e, aki megbánta bűnét, vagy a megrágalmazott asszonyé-e, akit attól, hogy tisztára mossa magát a gyanútól, Nielsen fosztott meg s ilymódon Nielsen kergetett a kétségbeesésbe és halálba. Ha az élet kérdéseire, az ember és ember közt felmerülő kérdésekre maga az élet nem ad félreérthetetlenül világos választ, akkor miként adhatna a tehetetlen halál, ez a természetes és törvényszerűen banális s az élő szempontjából mégis teljességgel érthetetlen, átélhetetlen, megközelíthetetlen, minden események között legdöntőbb, legjövátéhetetlenebb s minden további eseményt kizáró végleges esemény?

A „Bankett Blitvában” költője itt a saját túlradó lírizmusát az érzelmek minden közvetlen megnyilvánulásának teljes elfojtásán, egy könyörtelen, látzólag tisztán epikus objektivitáson keresztül juttatja szuggesztív kifejezésre; hogy minden eddigi magányosságánál mennyivel nehezebb, milyen teljes magányosság szakad Nielsenre, ezt ép azzal fejezi ki, hogy egyetlen szót se szól arról, hogy mi történik Nielsenben, annyira nem szól erről, hogy ép ezzel azonosítja magát a megnémult emberrel, annál többet mond azonban arról, ami Nielsen körül a vidám kocsmában történik. És ez a költő az egész blitvai panorámában sehol se inkább lírikus, mint ép ebben a legkönyörtelenebbül objektív, szinte szárazon szófukar leírásban, mely közvetlenül azután hogy elhangzott a szó a „Miserere” temetkezési vállalatról, eképp hangzik:

„Hogy kikötött a hajó,
Matróz kezét szorongattam,
De a matróz szoknyavadász,
Neki kedve másra szottyán...
Ugyan mire, ugyan mért is?

Bravo, bravissimo, hogy volt, hogy volt — üvölti a kávéház, szól a harmonika, gajdolnak a matrózok, hallatszik ahogy a zöld posztón a biliárdgolyók egymáshoz ütődnek, villóznak az égő püncs lángnyelvecskéi az esüst tálcákon és a kékes lángok a pincér kezében meg-meghimbálózó kerek rumoscsészében olyanok mint sírokon az örökmécsek...”

Egyesegyedül ez a halk hasonlat, melytől a részeg matrózok zajos és füstös kocszmáján egy pillanatra nesztelenül, az alvilág borzongatóan reménytelen szele suhan át, csak ez a szokatlan asszociáció utal arra, hogy egy halálnak a riadt víziója fáj annak az embernek a szemében, aki a telefonfülkéből jött. A leírás tárgyilagosan folytatódik:

„...s Nielsen áthalad a kávéházon, keresztülfurakodik ezek között az ittas és hangos emberek között és sejtelve sincs, hogy mi fog vele történni a következő percekben... Az ankersgadeni gyorsnak negyvenhárom perc a kése...”

Sejtelve sincs, hogy mi fog vele történni a következő percekben s még kevésbé sejtí, hogy mit fog tenni a legközelebbi percekben. Szereplő egy drámában, melynek a lefolyását csak utóbb tudja meg. A kávéházon áthaladva felfedez egy sötétvörös függöny mögött egy külön kis szobát, szeparét, ahol nincs senki. A szintér: kerek márványasztalok, a falon aranykeretes alpesi tájképek. Kék selyempapírba burkolt függő lámpa s a mennyezeten valami nemrég lezajlott mulatság itt felejtett girlandjai és tarka szerpentinek. S az ő helyzetében csak megnyugtató, hogy a szobának két kijárata is van: az egyik, mely a folyosóra, illetve az illemhelyre nyílt, ahonnan behallatszott a részeg matrózok lármája, van még egy üveges ajtó is, egyenest az uccára.

Jobboldalt, egy márvány asztalon üveg Jamaika-um, a hamutartón szivar füstől és a poharakról az üveg mellett, meg az égő szivarról és a két személy számára felszolgált el nem fogyasztott fekete kávéról ítélve minden valószínűség szerint szerelmes pár ült az asztalnál, mely egy percre félrevonult a mellék-helyiségekbe. Jó hely. Mindenesetre jobb, mint a kocsmá túlzásfolt közös helyisége. Jó hely az embernek, akinek várnia kell az angersgadeni gyorsra és aki, amennyiben egyáltalán akar még valamit, csak azt akarja, hogy ezt a vonatot kivárja csendben.

Helyet foglal egy asztalnál balra a vörös függönytől. Senki se törődik vele, még csak a pincér se. Nielsen átadhatja magát melanchóliájának, annak a minden eddiginél feketébbnek. Ebbe az egész életbe, melyet az ember él, jól beleillik, hogy annak a melanchóliának a kísérőzenéje a harmónika és az a mindig újra felharsogó trágár idiótikus nóta odabenn a kávéházban. Ha Nielsen hallucinálna, akkor se multhatná felül azt, amit egyszerre valóban lát: mintha maga Blitva, a fertelmes, az ember emberségét bemocskoló és megbénító, a gyilkos, az iszonyú Blitva maga öltött volna testet egyetlen személyben, annak a folyósóról ide a szeparába visszatérő részegen hadonászó embernek személyében, aki a balszeme alatt véresre dörzsölt égési sebével valami félszemű szörnyeteghez, mitológiai részeg kyklophoz hasonlít. Georgis. Hiába pattan fel Nielsen, hogy a vörös függöny mögé bújjon el előle. Georgisnak ez a véletlen találkozás annyira a ragyogó szerencsét és magát a beteljesült édes reményt jelenti, hogy kitörő, valósággal szeretetteljes örömmel köszönti „a doktor urat” s ugyanakkor jobbkezevel már nyúl is a hátsó zsebe felé a revolver után. Ez az öröm és ez a szakszerű mozdulat, ez már nem Georgis, ez már nem csak egy a blitvai hóhérok közül, Nielsen számára ez maga a megint triumfálni kész, szinte vidáman véres Blitva, melyet mintha ennek az elébetopanó örvendező rémnek az alakjában maga a reménytelen, ernyedtt kétségbeesés, a Nielsen kétségbeesése vetített volna ki a térbe. S mert, mint ahogy ennek a fejezetnek a címében írva áll: „A melanchólia is kitörhet az emberből mint a láva” — Niels Nielsen, aki előtt ebben a pillanatban látható és tapintható inkarnációban maga a mítikus, a fantomatikus, az önműködő ember-telenség áll, „mintha csak jól kieszelett terv szerint cselekedne a Jamaika rumos üveggel olyan erővel sujtotta fejte Georgist, hogy csak azt érezte, mint vág bele a Jamaika rum zöld üvege a véres masszába, mely az állat a baromi csapás alatt minden ellenállás nélkül málott szét és zuhant le mindenestül az asztal alá, mintha valaki véres lekvárral teli nagy tégelyt természetfeletti dühhel hajított volna el, úgy hogy a véres hústömeg összecsuklott a fal tövében s mint élettelen tárgy vágódott el a kőpöcsésze mellé.”

Semmi kétség: ha Niels Nielsennek valaki az ő dolgozószobája csendjében elmondta volna, hogy így ölte meg egy embert s hogy nyomban utána az illető már kint is termett az utcán és „tökéletesen nyugodt léptekkel, zsebrattott kezekkel haladt a fason végig a vasútállomás felé” és hogy mikor már ott ült az elsőosztályú váróteremben, csak akkor próbál — és eredménytelenül próbál visszaemlékezni, hogy hol is dobta el a Jamaika rumos üveg nyakát, mely a kezében maradt, a kávéházban-e vagy már az utcán? — Niels Nielsen az ő dolgozószobája világában hitetlenkedő csodálkozással s alighanem az olyan ember borzongásával hallgatta volna, mint aki valami távoli, számára idegen világból való küzdelemről szóló történetet hall.

Az őserdő kellős közepén azonban a tett nem vall az emberre. Az őserdő kellős közepén nem az ember, nem Niels Nielsen, hanem a kigyók, a párdúk és a tigrisek határozzák meg, hogy Niels Nielsen mire képes és hogy mi az, amit tennie kell.

„Minden incidens nélkül, reggel három óra hét perckor Nielsen megérkezett Ankersgadembe s néhány perccel később a kurlandi szabad kikötőben fel-

szállt a „Möwe” nevű svéd-kurland hajóra, mely megvárta az ankersgadeni gyorsot, hogy a wyborgeni hajójárat normális rendje szerint csatlakozása legyen. Szabad volt.”

Szabad volt Nielsen, mert mögötte volt Blitva. De természetesen egyáltalán nem volt szabad, mert Blatvia, ahová érkezett, más nemzeti színekben és más himnusszal, de egyébként szakasztott mása Blitvának, része a blitvinizált kontinensnek. Mint ahogy nem sikerült Nielsennek az ideiglenes szabadságra menés, mikor a blitvai alvilági nedves éjszakából Knutsonnal a Dominik kocsmájában keresett vakációt. A blatviai mítosz nem jelent szabadulást a blitvai mítosz öleléséből.

A blitvai banketttről szóló könyv kettős perspektívával hallgat el: egyrészt a „szennyes zászlók”, a Blitva és Blatvia közt megint egyszer kitörésre kész háború perspektívája, s másrészt, grandiózus szimultanításban a másik, annak a blatviai bábjátéknak a perspektívája, mely bábjátéknak előadását ugyan blitvai mintára gépfegyvertűz és pánik zavarja meg, de melyben mégis felhangzik Fortunato Joriknak a bábjátéki bábuk sorsára jutott emberiséghez szóló követelése:

„Uraim, én Új szerepet kérek ebben a kozmikus drámában...”

Nem a költő, hanem a második világháború folytatta — folytatta és, ó nem! még a mai béke sem fejezte be azt a passziójátékot, melyről a „Bankett Blitvában” című regény szól. Ez a regény, mint kiderült, megdöbbenően anticipálta ép azt, ami a könyv megjelenése 1938—39 után valóban és világméretben valóságként következett be.

Miroszláv Krlezsa blitvai vízióját a valóságos történelem az ő szeme látára inkarnálta s ha ő magát a regényt nem is írta tovább, mint regénybeli hősenek, Niels Nielsennek, neki sem adatott meg, hogy hűtlenné válhasson a témájához, nem engedte a blitvai téma és nem vált hűtlenné az ő Blitvával és Blatviával szemben lázadó és lázadást követelő Fortunato Jorikjához sem. A maga módján mégis folytatta a „Bankett Blitvában” című regényét — annak a több vastag kötetre rúgó naplónak a formájában, melyet a háború egész ideje alatt, a véres mítosz tomboló uralma alatt maga is „szabadságos halott”-ként szinte nap nap után írt, mely rendkívüli dokumentuma marad egy művészetnek, egy életlő elválaszthatatlannak s egy életnek, mely elválaszthatatlan a művészettől.

Vége.